

UPTON SINCLAIR

AZ IRODALMILAG AVATATLANOK épügy, mint a marxi dogmákba kapaszkodók hajlandók Upton Sinclairról megállapítani, hogy kivételes jelentőségű író. Az a körülmény, hogy esztendőkön át Európában több rajongással emlékeztek meg róla, mint az amerikai Egyesült Államokban, majdnem azt a lát-szatot keltette, mintha az érettebb európai irodalmi judicium, lélektana és irodalmi tartalma alaposágánál fogva, hozzáértőbben értékelte volna az amerikai írot, mint honfitársai. „A senki se próféta hazájában“ fel-fogás alapján még megbízható európai kritikusok is készek voltak arra, hogy Amerika szociális éretlenségének és irodalmi fejletlenségének tudják be azt a langyos érdeklődést, amellyel — európai viszonylatban — Amerika Upton Sinclair iránt viseltetik, sőt azt a sokszor ellenséges-kedő álláspontot, amely az amerikai kritikában Upton Sinclairrel kapcsolatban megnyilatkozott. Az emberi szellem elfogultságának tanujele az a tény, hogy ugyanazok az európaiak, akik a művészet szentségét, lényegének időtlenségét hangoztatni szeretik, egyszerre megfélekednek erről az elvről, s hogy Amerikán üthessenek, Upton Sinclaimek olyan értékeket hajlandók tulajdonítani, amelyek bizony az irodalom „szentségének, lényege időtlenségének“ elvével homlok-egyenest ellenkeznek. De hát a következetlenség veleje az elmélet és a valóság örökös harcának, s alighanem ennek kell betudni azt is, hogy Upton Sinclairról, akinek kétségtelenül vannak értékei, túlzásba menő elismeréssel nyilatkoztak azok, akik egyébként áhítattal és alázattal közelítik meg az irodalmat és a művészetet. Itt akarom megjegyezni, hogy Upton Sinclairt non tekintem az írástudás árulójának, mert hiszen ezt a fogalmat meg sem értené; egyszerűen azért nem értené meg, mert Julien Benda eszmeköre teljesen idegen lelkivilágának, s mert az irodalmat nem alkalmazkodásból, hanem meggyőződésből politikai, társadalmi és gazdasági eszköznek tekinti. Persze, ez az amerikai író azért ír úgy, ahogy ír, mert másként nem is tudna írni; de azért is ír úgy, ahogy ír, mert ezt a módját az írásnak tekinti az író feladatának, s el sem tud képzelni olyan írot, akinek erkölcse a mű-vészet, nem pedig a társadalmi reform, akár evolúciós, akár pedig forradalmi módon valósuljon is meg ez a reform. Ugyanekkor meg akarom jegyezni azt is, hogy magában véve ez a szempont még nem ártalmas az igazi alkotóművész megteremtett világában; elvégre Victor Hugo (noha formátlanságait nem lehet letagadni) emberjavító,

társadalmátalakító szándékait össze tudta egyeztetni művészi credoival; a hiba az, amikor az emberi vágy osztályöntudatos szándéka erősebb a megvalósított művészi eredményénél, amikor a programra lármája, ha nemes is indítóokában, letorkolja a művészet tiszta zenéjének összhangját. Upton Sinclair az osztályöntudatosá váló puritán, aki csak a típus kategóriáiban tud gondolkodni, csak az általánosítás igazságát vagy igazságtalanságát ismeri fel vagy véli felismerni, csak az abszolút jót vagy az abszolút rosszat teszi a megfigyelés és a kifejezett élmény tárgyává, s ezért s a művészi érzékenység hiányánál fogva az életnek és az emberiségnek ezer és egy olyan árnyalatát mellőzi, amelynek tudomásulvétele és kifejezése a nálánál kisebb tehetségű, de művészi érzékenység tekintetében fejlettebb írók esetében elképzelhetetlen,

Upton Sinclair 1878 szeptember 20-án született Maryland állam Baltimore városában. College-tanulmányait New Yorkban végezte. Már korán kezdett írni. Kezdetben „dime novel”-ekkel, az amerikai irodalom legalacsonyabb rendű műfajával kísérletezett, csak hogy pénzhez jusson, később azonban az írás „komolyabb” területére tért át. Egyik-másik regényével, például a „The Jungle” cíművel, óriási tiszteletdíjhoz jutott, s az a körülmény, hogy regényei többsége idegen nyelvek fordításában is megjelent, ugyancsak használt gazdasági helyzetének. A szocializmust bizonyos evangélista lázzal fogja fel, s amellet összeegyeztetni akarja az amerikai demokratikus élet feltételeivel is; ennek kell betudni, hogy 1906-ban New Jersey államban kongresszusi képviselőjelölt volt, később, amikor a californiai Pasadenában telepedett le, kongresszusi képviselőjelöltként lépett fel szocialista programmal California államban, majd két ízben kormányzónak „szaladt”, hogy a stílusos amerikai kifejezést használjam. A kollektív szempontokat a gyakorlatban is érvényesíteni akarta, amennyiben New Jersey állam Englewood községében Helicon Home Colony címmel a magántulajdont tagadó társaságot szervezett meg, mely azonban az idők folyamán összeomlott, s Californiában szocialista színházat alapított, mely rövid idő elteltével kénytelen volt bezárni kapuját. Sok regényt írt, önéletrajzot, röpiratokat és tanulmányokat az amerikai sajtó s általában az amerikai kapitalista intézmények ellen s öt színdarabot. Írósvádájából következik, hogy minden megerőltetés nélkül ír; alig van stílusérzéke, a mondatok harmóniájával nincs tisztában, s csak a tárgy érdeklí s szociális felháborodásának hevülete és vetülete. A tizenhetedik században prédikátor lett volna, a tizennyolcadik században Thomas Paine felvilágosodottságának agitátora, a tizenkilencedik században progresszív politikai szervező, s elkerülhetlenné vált, hogy a világot megreformálni akaró természetét a huszadik században regényekben és pamfletekben élje ki. Szereti a sportot, elsősorban a teniszt, amely dehogyis proletár-szórakozás, s egyik életrajzírója szerint második feleségével együtt, aki szonett-költő s Mary Craig Kimbrough a neve, „meglepő kísérleteket tett a telepátia terén”. Műveiből kiderül, hogy emberségre törekszik, ami erény, de a kifejezés tökéletessége nélkül mégsem művészi erény, őszintén tud gyűlölni és őszintén tud szeretni, ami annak a jele, hogy sok benne

a vitalitás, de érzéseit, ha elméletekkel fegyelmezi is, nem tudja művészi élménnyé varázsolni. Propagandista s nem teremtő író.

Mint ahogy Edith Wharton a „genteel tradition“ íróője, szóval a legelőkelőbb és legkonzervatívabb amerikai hagyományoké, épúgy — a típus ellentétének elve alapján — Upton Sinclair írója a „genteel tradition.“-bői kiesett vagy azt meg sem közelítő Amerikáé. Edith Wharton osztályöntudata azé az Amerikáé, amely a demokráciának plutokratikusan támogatott arisztokratikus előnyeit élvezzi; Upton Sinclair osztályöntudata azé az Amerikáé, amely a kereszténység puritán elfojtottságával tanulta meg az önuralmat, közben azonban rájött arra, hogy ez az önuralom a kevesek gazdasági helyzetének és társadalmi kiváltságának használt, ellenben a nagy tömegeket kirekesztette a gazdasági jólét paradicsomából. Upton Sinclair képzelete erkölcsös, azaz puritán; viszont annyiban teljesen szakított ezzel az örökséggel, amennyiben a marxi dialektika ruhájába öltöztette az igazság elvét, s ebben a ruhában a maguk hagyományaira bizony nem ismernének rá a puritánok. Tévedés azt hinni, hogy Upton Sinclair „modern“; sokat vett át a szocializmus eszmeköréből, de felháborodása és a társadalmi igazságra vonatkozó arány-felfogása lelke legmélyén visszhangja azoknak az őseinek, akik a vadonban Isten nevében a civilizáció útját egyengették, s ha kellett, Isten nagyobb dicsőségére, az indiánokat is kiirtották. Más szóval az igazságnak csak azt a képét látja, amely a tőle megfestett képpel azonos; az eltérő színekben — a helyett, hogy a puritánok „bűn“ fogalmával élne — a kizsákmányolást fedezi fel, a törvényesen igazolt zsarolást és visszaélést, s noha vádjában sok az igazság, meggyőző erejükből temérdek vesztítenek egyrészt azért, mert Upton Sinclair lélektani szempontból nagyon is leegyszerűsíti az élet problémáit, másrészt azért, mert igazság-konceptiójának nem tud művészileg meggyőző erőt adni. Aki elégedetlen a mai társadalommal s elégedetlenségének visszfényét látja azokban a lesújtó ábrázolásokban, amelyekkel Upton Sinclair a kapitalista társadalom amerikai kinövéseit érzékelteti, az az ember természetesen elragadtatással teszi le könyvét. Nem művészi kíváncsisága elégült ki, hanem olvasás közben emberi elégedetlenségének sikerült megenyhülnie. Az érzelgős olvasó van úgy gyakran Dickens regényeivel, mint az osztályöntudatos vagy legalább is elégedetlen olvasó Upton Sinclair műveivel. Felszabadult annak a halandónak a jelenlétében, aki jót káromkodott, nagyszerűen sírt vagy pedig megmutatta túrhetetlenségét annak az embernek, akinek hatalmát, mert pénze van s mert meg tudja szervezni önzését, a társadalom elviseli a maga tehetetlenségében és közönyében.

Az igazi alkotó szellemnek az a természete, hogy dogmákkal nem hagyja magát gúzsba kötni. Még az olyan író esetében sem, akinek az íráshoz való jogát nem vitatom el, mint amilyen Upton Sinclair. Műalkotása idéltlen, mert nem élettörvényének megfelelő levegőben mozog, hanem olyan levegőben, amelynek összetétele csak látszólag biztosít mozgási szabadságot az írónak. Nemcsak hazafias frázisokkal lehet titánkodni, hanem forradalmi általánosításokkal is. Az az író, aki sziruphanggal biztatja az olvasókat s hazudik, épúgy szembe helyezkedik az irodalom tisztaságával, mint az az író, aki ökölbe szo-

rított kézzel ront neki a gazoknak s a szépirodalmat demagóg-porondnak tekinti, nem pedig a sors osztatlan egységét, a mély harmóniát kereső lélek művészi kifejezésének. Néhány esztendővel azelőtt Upton Sinclairt (akinek teljes neve Upton Beall Sinclair) az irodalmi Nobel-díjra ajánlották. Ez a tény valósággal gúnyja az irodalmi díjak esztétikai jelentőségének. A zajos toll még korántsem alkotó toll, s mint ahogy a jó kocsiától elvárhatóni; hogy ismerje a gyeplőt s lova természetét, épúgy a teremtő írótól is méltán megkövetelhetem, hogy eszközével s anyagával tisztában legyen. Upton Sinclairból hiányzik az éneklő varázs gazdagsága, a lét titkából feltörő elkábító fénye a képzeteknek; s noha tud elbeszélni s noha regényei változatosak epizódokban s néha rohamosan követik egymást az érdekesebbnél érdekesebb jelenetek, amelyekből kicsap az emberi indulat és szenvedély, a legkritkább esetben tud lélektanilag megbízható bonyodalmat teremteni vagy pláne alakokat, akiknek valóban közük van a bonyolult emberi élet valóságához. Határozottan kivételes az a jellemző készsége, amely „Boston“ című regényében Corneliának, a forradalmi lelkű gazdag nőnek, aki a munkásmozgalomhoz csatlakozik s unokájának, Bettynek megrajzolásában nyilatkozik meg. S az a körülmény, hogy „King Coal“ című regényéhez Georg Brandes írt hízelgő előszót s hogy „The Jungle“ című regényéről annakidején lelkesen beszélt Theodore Roosevelt, nem az irodalmi érték felismerésével azonos, hanem arra vall, hogy Brandest, az irodalmi realizmusért harcoló kritikust elragadta heve, amikor a tárgy bátorságának értékelésében megfélekedett a művészi hiányokról, s azt mutatja, hogy Theodore Roosevelt szociális lelkiismeretének nem ártott az elnöki tisztség. Nyilvánvaló, hogy Upton Sinclairt nem bízta meg a sors a rejtélyek feltárásával, azzal az alkotó hivatással, amelynek kifejezett tökéletességében a magány ormán úgy zeng a lélek, hogy a hitetlen ember felismeri szívében a végzet misztériumát; Upton Sinclairben dühöng és szaval a társadalmi lelkiismeret és az emberséges részvét, alkotásaiban felvillan a gazdasági igazságból felismert valóság fénye, s érzélgősségében, amikor kikel az amerikai kizsákmányolás ellen, a szavak áradatába belevész a szegény ember tehetetlensége és a kapitalizmus méltatlan és kihívó önteltsége. De alakjai nem emberek, hanem fogalmak; történetei egyoldalúak; céljai didaktikusak s nem művésziek. A „Big Business“ világában Courths Mahler írója a kiebrudaltaknak; sikere épp annyira végzetes tükre az átlagolvasó szép tani tájékozatlanságának, mint azoknak az íróknak a művei, akik mozi-vakmerőséggel és ízléstelenséggel a polgári társadalom kedvében járnak. A felháborodás épp annyira nem kizárólagos forrása az alkotó művészetnek, mint az erőtlen elnézésből eredő „mindent megértés“ elve.

Upton Sinclair az állástfoglaló írók sorába tartozik. Fontos ez?

A művészet fontos az állásfoglalásban is. Nathaniel Hawthorne nagy regényíró volt, de az igazán mellékes, hogy kora lelki divatját, a mesmerizmust és a spiritizmust gyakran belefoglalta műveibe. Thomas Mann egyik-másik kitűnő művében nem tud megszabadulni a pszichoanalízistől, ami korának „lelki divatja“, de ha az utókor meg fog emlékezni róla, a pszichoanalitikai visszhangnak alighanem kevés része

lesz ebben, hanem annál inkább művészetének. Állásfoglalás: megírni azt, ami közös, ami egyetemesen emberi a faji és osztálybeli különbségek ellenére; ámde ez Dante, Goethe s más irodalmi lángelmék feladata volt. Micsoda sekélyes közösség az, amely a kihangsúlyozott igazságtalanságokban, az eltorzított vagy talán fotografikusan hűséges fájdalmakban csak egy társadalmi osztály visszaéléseit látja egy másik társadalmi osztállyal szemben? Elvégre nem minden ember, aki az „uralkodó osztály“ tagja, kivaszt nadrágú szélhámos, aki, ha Európában él, lelkén monoklit hord, s ha Amerikában él, ezüstdollárt; s bizonybizony nem minden kihasznált proletár a kihasznátság következtében silány emberpéldány, hanem egyéb okoknál fogva, amelyek túlvannak a gazdasági determinizmus elvén. Őrütség volna letagadni azokat a részletigazságokat, amelyeket Upton Sinclair tanulmányköteteiben megállapít. A legelemibb tisztesség csömör-hangulattá változik, amikor a „The Goslings“ kötetben az amerikai „public schoolok“ félszegségeit és ferdeségeit bírálja az író, vagy a „The Goose Step“ kötetben a collegek tartalatlanságát, vagy a „The Brass Check“-ben az amerikai sajtó tőkés eszmekörét. De épen ez a részletigazság teszi olyan igazságtalanná Upton Sinclairet akkor, amikor az érem másik oldalát is észre kellene vennie, a tőle kifigurázott intézmények pszichológiai adottságait s egyéb körülményeit. S ha már készek vagyunk elfogadni „tanulmányköteteinek“ (amelyekben sokszor több a hangulat és a vélemény, mint a tény) bizonyos következtetéseit, bizony sokkal nehezebb elfogadni ezeket a következtetéseket regényei alapján, mégpedig azért, mert zseniális írónak kellene lennie annak, aki Upton Sinclair közhelyes megfigyeléseiből az irodalmi értékű alkotások levegőjébe vezetné az olvasót. Ugyanakkor, amikor sikerül meggyőzően szuggérálni az amerikai monstrum-városoknak, New Yorknak, Bostonnak, Chicagónak, Denvemek jellegzetességeit, mégis a piszok és mocskok, a füst és korom, a jóságot méz-szóval megkönyező, minden hájjal megkent senkik és embereknek látszó szédült férgek környezetében, a durvaságok és faragatlanságok és könyörtelenségek világában képtelen meglátni az egyetemes jelentőségű emberi lelkek ablakát, azon betekinteni s így meggyőződni arról, hogy az ember nemcsak osztályvetület, hanem titok és sár, magasztosság és alacsonyrendűség a maga pusztán emberi mivoltában.

S mert csak típusokkal dolgozik s nem egyénnel, akik lehetnének típusok is, azért hiányzik a jellemteremtő erő csodája alakjaiból. Még F. V. Calverton is, aki pedig szocialista kritikus, szemére hányja Upton Sinclaimek, hogy alakjait az olvasó legfeljebb annyira ismerheti, mint amikor egy újsághír keretében találkozik valami szenzációs eseménnyel kapcsolatban eddig ismeretlen nevekkkel. A név, helyzet és cselekmény nem elegendő egy ember belső életének felismeréséhez. A „King Coal“ című regényben például a hős egy Hal Warner nevű huszonegy esztendő fiatalember, aki a munkások közé keveredve, Joe Smith néven szerepel. Joe Smith tényleg gazdag család sarja. Bátyjával összevész az elviselhetetlen coloradói bányaviszonyok miatt. Elhatározza, hogy nyári szünidejében vizsgálat tárgyává teszi a bányászok helyzetét. Bányász lesz, számos visszaélést fedez fel, közben minden-

féle nemzetiségű bányászokkal ismerkedik meg, sorsába beleszövődik egy „Red Mary“ nevű ír munkásnő, s a regény végén elfogadja a bányászoknak azt az elvét, hogy szervezkedhessenek. Mi ez a regény? Szociológiai dokumentum, de semmiesetre sem irodalmi alkotás. Tükörcsképe az amerikai tőkésrendszer infernójának, de igazi élet, megkomponált művészet, lélektani megbízhatóság, alig lelhető ebben a műben. A „The Jungle“-ban Chicago ipari rengetegével s húsvágó negyedével találkozunk, s egy Jurgis Rudkus nevű litván munkással s Onával, a litván nővel s a Packingtown körzetben lakó bevándorlók-kal. S módunkban van megismerkedni az amerikai tőkésrendszer kíméletlenségével, amellyel szemben Jurgis Rudkus védtelen; ez a rendszer végül züllésbe hajszolja a szerencsétlen litvánt, s csak egy politikai „közjáték“ segít ideiglenesen sorsán. A regény a szocializmus dicsőítésével végződik. A „Jimmie Higgins“ című regényben a nyomor handicapj ét születésétől érző munkástípussal foglalkozik az író, a szocializmus sorsával a háború idején, s Jimmie Higgins erejének és önérzetének összeomlásával. Az „Oil“ regény anyagát az író a Harding adminisztráció olajbotrányaiból merítette, „Boston“ című regényének anyagát Sacconak és Vanzettinek, a két olasz ideális anarchistának tragédiájából. Ezek talán a legjellemzőbb úgynevezett szépirodalmi munkái a világhírű amerikai írónak; viszont jellemzőek nem mint szépirodalmi alkotások, hanem mint naiv szocialista szemmel meglátott általánosító jelenségei az amerikai életnek. Upton Sinclair pamfletista, s ebből a szempontból nyelve erőteljes, célja egyenes, ítéletnyilatkozatai sokszor fejjén találják a szöveget. De nem művész.

„King Coal“ című regényének utószavában, ami tizenhárom oldal terjedelmű, az író megírja, hogy mennyi munkával gyűjtötte össze a regényéhez szükséges anyagot. Ez mindenesetre tiszteletreméltó szorgalom, s a háború előtti európai naturalisztikus és realizisztikus írók adatgyűjtésének emlékét eleveníti fel. De pórul jár az az író, aki azt hiszi, hogy az adatgyűjtés az irodalmi teremtés lelkiismerete. A művészet szelleme megtagadja azt az író, aki megtagadja az intuíciót, a képzelet összefogó erejét, a kifejezés zenéjét, a tárgyilagosság felelősségét, az érdekmentességet, az előítéletfeletliséget. Upton Sinclair nem tudja, hogy nemcsak veszett ebek vannak és hűséges házőrző kutyák s nemcsak ördögök, akik kapitalisták s nemcsak angyalok, akik proletárok. Ha ezt tudná, kevesebbet írt volna, ami sokkal több lenne a soknál, vagy nem élt volna vissza a regény ruganyos türelmével.